

Spelen derwijs

het probleem ontrafelen

Ellen Hollink-Wolda

Spelenderwijs het probleem ontrafelen
Ellen Hollink-Wolda

ISBN 978 90 8560 303 0

NUR 770

THEMA JM / JKSN / VFXC

© 2024 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Ik heb het voorrecht gehad om een aantal jaren als interne begeleider op een school in Rotterdam-Zuid (Charlois) samen met Ellen, de schoolmaatschappelijk werker, te mogen werken.

Op deze school hadden we te maken met uiteenlopende problematiek zoals onder anderen: verwaarlozing, mishandeling, gezinnen met financiële problemen, maar er waren ook laagopgeleide ouders en eenoudergezinnen met de nodige problemen.

Binnen de school heb ik als Ib'er de aanwezigheid van een schoolmaatschappelijk werker altijd als een meerwaarde ervaren.

Voor leerlingen, leerkrachten de Ib'er en ouders was de weg naar de schoolmaatschappelijk werker laagdrempelig. Dat kwam omdat Ellen in de school en op het schoolplein vaak te vinden was en ook meedeed aan ouderbijeenkomsten of koffiemorgens. Een afspraak was dan snel gemaakt. Bovendien maakte ze deel uit van het team.

Van dichtbij heb ik de aanpak van haar methode meegemaakt zoals de kindgerichte benadering waardoor kinderen zich snel op hun gemak voelde, de inzet van de zelfontwikkelde spelvormen en de emoji's, die zowel individueel maar ook in groepsverband werden gebruikt.

Soms kwamen kinderen uit zichzelf naar mij toe om te vragen of juf Ellen er was; zij gingen graag naar haar toe, omdat zij op dat moment behoefte hadden om met haar te praten.

Door de invulling van haar methode kwam Ellen dichterbij de belevingswereld van het kind, waardoor het kind ook zijn emoties kon laten zien. Aan de

hand van de gemaakte tekening of het kleiwerk van het kind verliep het gesprek veel gemakkelijker en op een dieper niveau, waardoor samen aan de problematiek gewerkt kon worden.

In eerste instantie werkte Ellen met het kind alleen en in een later stadium met ouders, leerkrachten en Ib'er. Het was mooi om te zien dat volgens de leerkrachten het kind in de groep minder gestrest was, zich opener durfde op te stellen en een rustiger gedrag liet zien, wat ook weer een positieve invloed had op de sfeer in de groep en het leerresultaat van het kind.

Na toestemming van ouders mocht ik (als Ib'er) een aantal keren aanwezig zijn tijdens een gesprek van een kind met Ellen of het werken met een spelvorm. Ik ervaarde de sfeer als ontspannen. Mede door de inrichting van de speel/werkruimte, de kindgerichte benadering (het kind staat centraal) en de verschillende spelvormen voelde het kind zich snel op zijn gemak, maar zich ook gehoord en begrepen. Er werd samen naar oplossingen gezocht waar het kind een belangrijk aandeel in had. Er werd dus zoals de titel van het boek ook laat zien, spelenderwijs het probleem ontrafelt.

Dit wens je toch ieder kind in een probleemsituatie toe?

Ik zou me geen school zonder schoolmaatschappelijk werker met deze methode kunnen voorstellen!

Ali Kras, interne begeleider en collega van Ellen Hollink-Wolda

Aanbevelingen

Onmisbaar voor professionals in onderwijs en opvoeding

Spelenderwijs het probleem ontrafelen is een onmisbaar boek voor iedereen die te maken heeft met kinderen in problematische situaties. Auteur Ellen Holink-Wolda werkte met kinderen met een taalachterstand (bijvoorbeeld doordat ze uit een vluchtelingengezin kwamen), met getraumatiseerde kinderen, kinderen met een laag zelfbeeld, hoogsensitieve kinderen, gepeste kinderen, et cetera.

Twee opvallende punten in haar uit het leven gegrepen ‘methode’ maken indruk:

– *Het kind staat onvoorwaardelijk centraal.*

Het kind bepaalt wat er gebeurt, bepaalt letterlijk en figuurlijk de afstand tot de schoolmaatschappelijk werker en de intensiteit van samenwerken en samenspelen. De werkwijze – ontwikkeld vanuit de belevingswereld van het kind – is zeer liefdevol, respectvol en behoedzaam naar het kind, met volle aandacht voor zijn/haar verhaal, ook als dat verhaal niet klopt met de feiten. Voorwaarde is: laagdrempelig beginnen, eerst een veilige sfeer scheppen, en altijd in overleg met school en ouders.

– De methode getuigt van een *grote sociale, flexibele creativiteit en vindingsrijkheid.*

De auteur ontwikkelde 38 verschillende creatieve spelvormen, afgestemd op de behoeften van het kind. Bijvoorbeeld een familie-opstelling tekenen, een plakboek maken over een overleden dierbare, een spel met emoji's, een

levenslijn tekenen, een ecogram (overzicht van informeel sociaal netwerk) maken, rituelen (zoals een boom planten om een overleden opa te gedenken), het tekenen van fysieke pijnplekken (bij mishandeling en seksueel misbruik), het uiten van gevoelens op een trommel of op boetseerklei, een confrontatiespel na pestgedrag et cetera.

Het boek is geschreven vanuit een diepe liefde voor kinderen die het moeilijk hebben. Er spreekt betrokkenheid uit, warmte, tact (ook met ouders), geduld, wijsheid, inventiviteit, voorzichtigheid, niet oordelen en op tijd gespecialiseerde instanties inschakelen. Bovendien is het buitengewoon boeiend om te lezen hoe de auteur via spel moeilijke situaties aanpakte, soms zelfs zeer heftige situaties, waarin het een kind streng verboden was om over een familiegeheim te vertellen. Die verhalen ontroerden mij evenzeer als de befaamde televisieserie *Klassen* (Human). Dit alles maakt *Spelenderwijs het probleem ontrafelen* tot een uiterst waardevol boek, niet alleen voor schoolmaatschappelijk werkers maar voor alle professionals die met kinderen werken.

Lieke van Duin, auteur van en over kinderboeken

Onconventioneel met een sterk(e) intuïtieve inslag

In haar boek beschrijft Ellen Hollink-Wolda hoe ze kinderen uit kwetsbare delen van de samenleving – vaak met gecombineerde (complexe) problemen – benadert, zich verdiept in de achtergronden en de mogelijkheden om bij te dragen aan een verbetering van hun leven en leefsituatie. Doordat Ellen uitgaat van de unieke situatie van (en voor) elk kind, volgt ze niet direct een vaststaande methode.

Het inzetten van speelse werkvormen (door haar grotendeels zelf ontwikkeld) is een vast onderdeel van haar begeleiding. Ze laat het belang van een systematische benadering zien, waarbij de rol en de betekenis van de ouder(s), de school, de begeleiders en de leefomgeving worden meegenomen.

Haar benadering is onconventioneel met een sterk(e) intuïtieve inslag, die gekleurd is door haar persoonlijke levenservaring – onder andere haar oudste kleinkind heeft het syndroom van Down (Trisomie).

Het boek is de moeite waard om te lezen en praktisch toe te passen bij het werken met kinderen in moeilijke omstandigheden.

Josje Fermont, speltherapeut

Inhoud

Inleiding	13
Deel 1 De methode	
1. De wijk: de leefomgeving van de kinderen	19
2. Het kind centraal: de visie	25
3. Spelenderwijs het probleem ontrafelen: de methode	29
3.1 De methodische werkwijze	29
3.2 Het hulpverlenersgesprek op school	35
3.3 De rol van de leerkracht	44
Deel 2 De praktijk	
4. Taalgebruik	65
5. Trauma's	73
6. Hechting	77
7. Het zelfbeeld	84
8. Overlevingsmechanismes	93
9. Overleden dierbaren	98
9.1 Rouw	99
9.2 De betekenis van rituelen	113
10. Mishandeling	120
11. Geweldsituaties	134
12. Boosheid en woede	146
13. Seksueel misbruik	161
14. Pestgedrag	174
15. Het familiegeheim	191
16. Scheiding van ouders	196

17. Het gevluchte kind	213
17.1 Cultuurschok	214
17.2 Vluchtelingen op school	217
17.3 Belangrijke organisaties	236
Bijlagen	
Bijlage 1. Overzicht spelvormen	241
Bijlage 2. Kinderboeken	286
Bijlage 3. Enquête over pesten	289
Bronnen	293
Dankwoord	297
Over de auteur	301

Inleiding

Ik ben zeven jaar als schoolmaatschappelijk werker verbonden geweest aan drie basisscholen in een achterstandswijk in Rotterdam-Zuid. Daarvoor was ik zeven jaar werkzaam als maatschappelijk werker met verstandelijk gehandicapte volwassenen met een laag niveau. Omdat mijn boek echter gaat over de kinderen van de basisschool beperk ik mij tot deze doelgroep. De populatie van deze scholen is voor het grootste deel gevormd door kinderen met verschillende nationaliteiten, kinderen uit sociaal zwakke milieus, migranten en kinderen van vluchtelingen (statushouders). De leefomstandigheden van deze gezinnen zijn zwaar. Over de samenstelling van de wijk en de omstandigheden van deze kinderen gaat hoofdstuk 1.

Daarnaast heb ik met kinderen uit vluchtelingengezinnen gewerkt, waarover te lezen is in hoofdstuk 13. Begaan met hun lot, realiseerde ik me dat ik juist vanuit het schoolmaatschappelijk werk veel voor hen zou kunnen betekenen. In eerste instantie heb ik geprobeerd om hen via het zogeheten hulpverlenersgesprek te bereiken. Een voorwaarde om met kinderen in gesprek te gaan, is dat zij zich veilig en op hun gemak voelen. Van hieruit is het mogelijk een goede relatie op te bouwen, wat weer noodzakelijk is om kinderen met problemen in lastige situaties te kunnen helpen.

Werkend met deze kinderen bemerkte ik dat de gangbare gespreksmethode vooral voor deze sociaal zwakke en taalarme basisschoolkinderen niet toereikend was. Ze hadden niet voldoende woorden ter beschikking en vanuit thuis hadden ze ook geen grote woordenschat meegekregen. Kinderen van immigranten en gevluchte kinderen hadden zich de Nederlandse taal (nog) niet voldoende eigen gemaakt om dingen goed te begrijpen en te verwoorden.

Vanwege hun geringe woordenschat konden ze niet duidelijk maken wat ze wilden, waar ze behoefte aan hadden of dat ze iets niet begrepen. Deze kinderen ondervonden veel problemen in de dagelijkse omgang met elkaar en met de leerkracht.

Naar mijn idee was binnen het schoolmaatschappelijk werk een aanvullende, meer omvattende manier van werken wenselijk. De vele dagelijkse gesprekken met kinderen hielpen mij om gericht op hun behoeftes en hun manier van denken in te gaan. Gaandeweg ontwikkelde ik een eigen methode genaamd: *Spelenderwijs het probleem ontrafelen*, een verzameling van bestaande of niet bestaande spelvormen. De bestaande spelvormen heb ik veranderd door ze in een nieuw jasje te steken en zijn inzetbaar bij een bepaald soort problematiek. Deze spelvormen zijn schematisch weergegeven in bijlage 1. Deze methodische werkwijze biedt het kind meer mogelijkheden om zich op een visuele of creatieve manier te uiten. Spelenderwijs ontstaat er een overzicht van de leefsituatie van het kind waarin ook de oplossing van het probleem zichtbaar wordt. Niet alleen het probleem wordt duidelijk, soms komen ook de knelpunten van het kind en de belangrijkste hulpbronnen naar voren, wat mede richting geeft aan op welke wijze ik hulp kon bieden. Binnen de methode *Spelenderwijs het probleem ontrafelen* wordt ook gewerkt aan het verfijnen van de taal en woordenschat, waardoor kinderen zich beter kunnen uiten.

Deze methode heb ik jarenlang met succes toegepast op basisscholen, evenals binnen het werken met mensen die ‘anders begaafd’ zijn, waaronder mensen met het syndroom van Down. Een prettige bijkomstigheid was dat ik, door deze spelvormen te gebruiken, bij de belevingswereld van mijn kleinzoon Luca (destijds 8 jaar) met het downsyndroom kon aansluiten, wat ons contact verstevigde.

In mijn werk bleek de intern begeleider, Ali Kras, een heel waardevolle samenwerkingspartner. Zij stimuleerde mij om door te gaan, omdat zij ook zag dat de methode effectief was bij het ontrafelen en inzichtelijk maken van de soms ingewikkelde problematiek. Uiteindelijk bleken het kind, de leerkracht, de ouders en de school daar baat bij te hebben.

Visie

In mijn visie staat het kind altijd centraal en vormt het kind binnen de geboden hulp het eerste aanspreekpunt. De werkwijze die op deze visie aansluit en deel uitmaakt van de methode *Spelenderwijs het probleem ontrafelen*, is uiteengezet in hoofdstuk 2. Meestal werk ik met het individuele kind; de methode is echter ook geschikt voor kleine groepjes – maximaal vijf – kinderen. In voorkomende gevallen werk ik samen met de leerkracht of in klassenverband. Tijdens het werken heb ik bij het kind over het algemeen genoeg kennis, gevoel en intuïtie ervaren om na een gezamenlijke verkenning van het probleem met enige hulp tot een goede oplossing te kunnen komen.

Voor wie is dit boek bestemd?

Dit boek is voor iedereen bestemd van wie zijn hart uitgaat naar kwetsbare kinderen en meer wil weten over deze kinderen (ontwikkeling, opvoeding, creatieve werkwijze, problematiek) en eraan wil werken hun kansen te vergroten. Het is geschreven voor ouders, leerkrachten, schoolmaatschappelijk werkers, intern begeleiders en professionals die met kinderen werken (psychologen, pedagogen, speltherapeuten en jeugdzorgwerkers). In het bijzonder voor degenen die met vluchtelingen werken, kan dit boek een bron van informatie en inspiratie zijn.

De verschillende algemene en specifieke spelvormen bieden handreikingen waarmee naar eigen inzicht te werken is, erop gericht problemen toegankelijk te maken en kinderen inzichten te geven om er op een voor hen prettige manier mee te leren omgaan.

De missie

De boodschap is dat zowel het kind als de hulp biedende persoon gebruik kan maken van een methode die niet alleen uitgaat van een gesprek. Dit wordt aangevuld met creatieve werkvormen, vanuit de gedachte dat spelvormen veel dichterbij de belevingswereld van kinderen liggen. Via de methode *Spelenderwijs het probleem ontrafelen* laat ik graag zien dat er meer creatieve, effectieve en kindgerichte manieren zijn om kinderen hun verhaal te laten

vertellen. Deze creatieve spelvormen geven het kind een andere taal, waarin het kind dichter bij zichzelf komt en tevens al spelend, dansend of naar muziek luisterend zijn verhaal beeldend en ook levendiger kan maken. En waarbij het kind zijn behoefte duidelijk kan laten zien en directer kan meewerken aan mogelijke door hemzelf bedachte oplossingen van het probleem.

Aanspreekvorm

Om dichter bij de belevingswereld van het kind te komen, is een groot gedeelte van dit boek in de ik-vorm geschreven. Als de mannelijke vorm wordt gebruikt – hij, zijn, hem – is daarvoor ook de vrouwelijke vorm te lezen, maar dit geldt ook voor de genderneutrale medemens. Als er in meervoud wordt geschreven over de ouders, is in voorkomende gevallen mede de enkelvoudige vorm van toepassing.

Extra materiaal

In een gratis digitale bijlage bieden we de kindertekeningen in dit boek ook aan in kleur en nog wat extra kindertekeningen en -briefjes die de moeite waard zijn.

Daarnaast ook de bijlagen uit dit boek om te downloaden en eventueel uit te printen op een groter formaat (A4).

Ga naar spelenderwijs-het-probleem-ontrafelen.swpbook.com. Klik op de button Extra materiaal en maak een account aan. Daarna registreer je dit boek met de memberclub-code die je kunt vinden op de laatste pagina van dit boek.

Deel 1

De methode

1. De wijk: de leefomgeving van de kinderen

Om kinderen waar ik mee in aanraking kom beter te begrijpen in mijn functie als schoolmaatschappelijk werker, is het belangrijk dat ik op de hoogte ben van de leefomstandigheden van deze kinderen.

Een juiste beeldvorming vraagt om bepaalde informatie, zoals:

- Uit hoeveel personen bestaat het gezin en zijn er meer inwonende familieleden?
- Is het gezin 'volledig' en zijn beide ouders betrokken bij de opvoeding van het kind?
- Hoe verhoudt het aantal kinderen, gezins- en/of familieleden zich tot de behuizing?
- Hebben de ouders werk of zijn ze afhankelijk van een uitkering?
- Slaapt en eet het kind goed?
- Is het kind passend gekleed gezien de (weers)omstandigheden?
- Zijn er factoren die belemmerend werken op de ontwikkeling van het kind?
- Kent de thuissituatie veel stress of spanning?
- Verzuimt het kind vaak van school en zo ja, wat is daarvan de oorzaak?
- Komt het kind regelmatig op school zonder te hebben ontbeten?

De basisscholen waar ik werkte zijn gesitueerd in een achterstandswijk waar de woningen heel dicht op elkaar zijn gebouwd en zeer gehorig zijn. Kinderen hebben niet alleen te maken met spanningen in het eigen gezin; ze krijgen door de grote gehorigheid ook mee wat er zich in andere huizen afspeelt. In geval van luidruchtige ruzie kunnen de kinderen in de aangrenzende pan-

den niet slapen en komen ze vermoeid op school, wat hun welbevinden en hun schoolprestaties beïnvloedt.

De populatie

De wijk bestond indertijd voor een groot gedeelte uit alleenstaande ouder(s) met thuiswonende kind(eren). Veel huizen waren in slechte staat – inmiddels is dit iets verbeterd. De ouders hadden vaak geen opleiding of werk en kampten regelmatig met financiële problemen. Door opgelopen spanningen was er sprake van agressie in de wijk; burens leefden vaak in onmin met elkaar. Al deze negatieve invloeden werkten door op het gezinsleven en dus ook op de kinderen die de basisscholen bezochten.

Kinderen van vluchtelingen maakten ook deel uit van de populatie van de wijk. Zij huisden rondom de scholen (statushouders) of in het asielzoekerscentrum (azc) in de buurt.

De samenstelling van de wijk was multicultureel; de inwoners waren afkomstig uit zo'n vijftien verschillende landen, wat zich toonde binnen de scholen. Nederlandse kinderen waren in de minderheid. In de tijd dat ik daar werkte, was het opmerkelijk dat er binnen de scholen weinig sprake was van discriminatie. Kinderen accepteerden elkaar. Natuurlijk maakten ze ruzie. Dat ging echter niet over het 'anders-zijn' van een kind; dat ging over ergens verschillend over denken of niet mee eens zijn.

De voorbeelden uit mijn praktijk met deze schoolkinderen bieden meer zicht op de problematiek en de huisvesting; hoe mensen daar leefden en woonden. De wijk was een afspiegeling van de kinderen op de drie scholen. Ter bescherming van de gezinnen zijn de namen van de kinderen fictief en is de gezinsamenstelling aangepast, zodat ze niet herkenbaar zijn.

In dit hoofdstuk werk ik met een aantal praktijkvoorbeelden ter verduidelijking van hoe kinderen en gezinnen kunnen leven. De geboden hulpverlening komt aan bod in deel 2.

Leefsituaties van kinderen

Maisha

Maisha (9 jaar) woont met haar moeder en twee broertjes in een klein huis met drie kamers. Een jaar geleden is de toen oudste broer van Maisha overleden door zelfdoding. Dit heeft een verregaande uitwerking op het hele gezin.

Tijdens het sporten neemt de leerkracht bij Maisha regelmatig blauwe plekken en striemen waar op haar lijfje. Zij meldt dat aan mij. Omdat ik regelmatig gesprekken heb met Maisha over het overlijden van haar broer, zal ik dit onderwerp ook ter sprake brengen. Door eerdere gesprekken heb ik al een vertrouwensband met het meisje, waardoor dit moeilijke onderwerp gemakkelijker bespreekbaar zal zijn.

Dzuinia

Het gezin waarbinnen Dzuinia (9 jaar) de oudste dochter is, wordt gevormd door een alleenstaande moeder met drie kinderen. Dzuinia's jongere broers hebben vanwege hun moeilijke gedrag veel zorg en aandacht nodig.

Dzuinia's moeder is vaak depressief. Ze ligt dan dagenlang op bed. Het meisje neemt dan de zorgtaken van haar moeder over en verzorgt ook een groot gedeelte van de huishouding. Daardoor komt ze pas in de avond aan haar huiswerk toe, dat ze nooit af krijgt. Zodoende ligt ze vaak te laat in bed. Ze kan zich op school slecht concentreren en is regelmatig te moe om de lesstof in zich op te nemen.

Bas

Bas (10 jaar) heeft geen broertjes of zusjes. Zijn ouders zijn al langere tijd gescheiden. Bas woont bij zijn moeder. Zijn vader, met wie hij weinig contact heeft, woont in Afrika. Dat vindt Bas een probleem. In de gesprekken met mij geeft hij regelmatig aan dat toch anders te willen. Hij zou het bijvoorbeeld fijn vinden als zijn vader vaker met hem zou bellen.

Als de situatie verandert en Bas' vader heel plotseling overlijdt, trekt Bas zich dat heel erg aan. Hij had al plannen gemaakt wat hij allemaal met zijn pappa zou gaan doen als hij terug in Nederland zou zijn. In eerste instantie is Bas helemaal van de kaart. Als hij een paar maanden later wat meer in evenwicht is geraakt maar nog erg verdrietig is, wil hij weten op welke wijze zijn vader gestorven is. Zijn moeder, die alleen nog maar slechte herinneringen heeft aan haar ex, wil hier niet over praten.

2. Het kind centraal: de visie

Als schoolmaatschappelijk werker heb ik bij het werken en/of spelen met kinderen ervaren dat de belangrijkste informatie wordt verkregen uit wat de leerling vertelt of spelenderwijs laat zien. Hiervoor zijn de kindvriendelijke spelvormen van de methode *Spelenderwijs het probleem ontrafelen* inzetbaar, aangepast aan het kind, zijn belangstelling, leeftijd, mogelijkheden, het soort probleem (indien bekend) en hoe het kind zich emotioneel voelt.

Het leidende kind volgen

Bij binnenkomst in de speelkamer vraag ik op welke plek het kind wil zitten om zich prettig te voelen, en waar ik dan zal plaatsnemen: 'Op welke plek wil jij gaan zitten? En wijs jij mij maar de plaats aan waar ik moet gaan zitten.' Op deze wijze bepaalt het kind de afstand tussen zichzelf en mij, de zogenoemde psychologische afstand, waardoor hij zich eerder op zijn gemak voelt. De omgeving moet rust uitstralen (groene muren) en tegelijkertijd is het belangrijk dat er kleuren zijn die het kind uitnodigen om te gaan spelen (rode meubeltjes en kast). Verder ligt er knutselmateriaal klaar, zijn er verkleedkleren en kinderboekjes voor verschillende leeftijden en muziekinstrumentjes. De kamer is zo ingericht dat er voor elke leeftijdsgroep passend meubilair is; voor de jonge kinderen kleine stoeltjes en een lage tafel met uitnodigende boekjes. Een grote leettafel voor de wat oudere kinderen en voor de 12- tot 13-jarigen een stevige hangbank.

Gedurende het gesprek en/of het spel met het kind, let ik erop of het kind zich prettig voelt – zijn gezichtsuitdrukking, houding en of hij iets van zijn gevoelens weergeeft, zoals: blijft het kind me aankijken, toont hij zich wat angstig, kijkt hij weg of ontwijkt hij mijn vragen? Het laatstgenoemde is een

3. Spelenderwijs het probleem ontrafelen: de methode

3.1 De methodische werkwijze

Spelenderwijs het probleem ontrafelen is een vanuit de praktijk ontwikkelde methode, gebaseerd op jarenlang werken met kinderen van de basisschool en mensen die ‘anders begaafd’ zijn (zoals kinderen met het downsyndroom). Als schoolmaatschappelijk werker op drie basisscholen in een achterstandswijk in Rotterdam-Zuid heb ik heel intensief met kinderen gewerkt. Alleen het gebruik van taal in de hulpverlening bleek te eenzijdig om bij de kern van het probleem van het kind te komen, en ook op emotioneel vlak bleek het niet toereikend voor het kind. Dit motiveerde mij om op zoek te gaan naar een methode die meer aansloot bij de belevingswereld van het kind.

De stevige taal- en emotionele achterstand van de kinderen in deze wijk vereist een aanvullende manier van werken om tot de kern van het probleem te komen. De vraag is hoe een kind zou kunnen uitleggen wat er bijvoorbeeld thuis aan de hand is als het kind niet de juiste woorden en de bijbehorende emoties kent, als deze voor hem (nog) geen naam hebben. Dit vergt een manier van werken waarbinnen in eerste instantie niet de taal maar het creatieve proces centraal staat.

Vanuit het werken met deze kinderen kwam ik tot verschillende, op het kind gerichte, spelvormen die inzetbaar zijn bij hulp aan het kind. Door met deze spelvormen te werken, wordt het kind door de eraan verbonden emotionele beleving in zijn kern geraakt, waardoor ook zijn belevingswereld dichterbij komt. De hulpvraag, waarnaar we op zoek gaan om het kind daadwerkelijk

te kunnen helpen, wordt in zijn pure vorm duidelijk zichtbaar, en er worden aanknopingspunten geboden om aan een oplossing ervan te werken.

Mijn methode wordt gekenmerkt door de houding van de begeleider, die het kind centraal stelt, en door de inzet van verschillende spelvormen, aansluitend op de belevingswereld van het kind, waarbij de taalvaardigheid wordt aangesproken. De drie richtlijnen van de methode laten zich als volgt omschrijven:

1. **De sterk kindgerichte benadering** is in belangrijke mate bepalend voor de wijze waarop de ouder, de leerkracht en de hulpverlener omgaan met het kind. Hiervoor verwijs ik graag naar de opgenomen praktijkvoorbeelden, onderverdeeld in thema's in deel 2 (waaronder scheiding van de ouders, omgaan met boosheid en pesten, hechting en trauma's). Dat het kind zelf meewerkt aan zijn hulpverleningsproces is onderdeel van de aan de methode verbonden visie. Hierdoor vergroot het kind ook zijn eigenwaarde. Dit is in het bijzonder van groot belang voor de kinderen op de betreffende scholen in de gegeven wijk; de ouders geloven vaak niet in de mogelijkheden van hun kind omdat zij in hun jeugd ook door hun ouders op deze wijze zijn benaderd.
2. De creatieve spelvormen, die bij de hulp aan het kind of een groepje – maximum vijf – kinderen worden ingezet, zijn **gericht op de behoefte van het kind** (zorg, liefde, duidelijkheid, aandacht, structuur, begrip enzovoort), zodat we uiteindelijk het probleem kunnen ontrafelen. Hierbij wordt rekening gehouden met de eventuele hulpvraag (als deze al duidelijk is), de leeftijd, de taalbeheersing, de ontwikkelingsfase, de spanningsboog en de motivatie om mee te werken om tot de kern van het probleem te komen.
3. **De taalvaardigheid wordt gestimuleerd.** Bij taalarme kinderen, afkomstig uit andere landen of uit achterstandswijken, vluchtelingen en kinderen met een beperking, is het stimuleren van de taalvaardigheid door de inzet van de verschillende spelvormen van groot belang. Hoe beter kinderen zich verbaal kunnen uitdrukken, des te beter zij de woorden op de juiste wijze kunnen gebruiken en hoe functioneler zij kunnen praten over de dingen die hen bezighouden, waar ze blij van worden en wat moeilijk

Spelvorm 8: Het gebruik van emoji's

Wat zijn emoji's? Dit zijn gezichtjes die allemaal een verschillende emotie tonen. Emoji's hebben een functie bij het benoemen van gevoelswoorden. Ik vraag wat het kind in een bepaalde situatie voelt en dan zoeken we er passende emoji's bij. Bijvoorbeeld: 'Je bent gevallen op straat en je hebt veel pijn. Welke emoji hoort daarbij?' Het kind kiest voor een huilend poppetje. 'Hoe noem je het gevoel dat daarbij hoort?' Omdat de taal van het kind beperkt is, gaan we op zoek naar de namen van deze gevoelens. Door het aanwijzen van de emoji's proberen we steeds het gevoel erbij te vinden. We koppelen dan bepaalde gevoelens aan bepaalde gebeurtenissen. Ik stel daar vragen over, zoals: 'Als je beste vriendin bij jou komt spelen, hoe kijk je dan?' 'En als jouw konijntje pijn heeft, welk gezichtje hoort daar dan bij?' Op de tafel leg ik verschillende emoji's klaar, elk met een eigen gevoelsuitdrukking, waaruit het kind dan mag kiezen. Het is belangrijk dat het kind deze gevoelens leert kennen, bij zichzelf, en in een latere fase ook bij anderen, en deze woorden onthoudt en gaat gebruiken.

Door deze woorden bespreekbaar te maken en door het kind te laten beleven, te oefenen, te herhalen en er nog eens op terug te komen, leert het kind nieuwe woorden, waarna hij ook aan anderen kan vertellen hoe hij zich voelt. Er zijn meer spelvormen over gevoelens terug te vinden bij de verschillende praktijkvoorbeelden in dit boek, zoals spelvorm 2, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 19, 25, 26, 27, 31, 37 en 38.

Tijdens het spelen of werken met de spelvormen, is het belangrijk om het kind te betrekken bij zijn eigen hulpverlening.

Joep

Joep (7 jaar) was erbij toen zijn vader een hartaanval kreeg. Hij is hier erg van geschrokken en blijft daar dagenlang veel last van houden. In de klas is hij afwezig en barst hij spontaan in huilen uit. Uiteindelijk verwijst de leerkracht Joep door naar mij. Bij binnenkomst zegt Joep meteen dat hij iets wil vertellen over zijn vader. Hij kan niet meer slapen, droomt steeds over de gebeurtenis en heeft geen trek meer in eten. Ik vraag nu aan Joep of hij aan mij wil vertellen wat er die dag met zijn vader gebeurde, zodat hij dat aan mij kan uitleggen en ik naar hem kan luisteren. Door hem zonder onderbrekingen of vragen zijn verhaal te laten vertellen, kan ik horen en waarnemen (non-verbaal) hoe hij het heeft beleefd. Ik ga hier op het eind van deze

paragraaf nog verder op in door specifieke vragen te stellen en hem een geschikte spelvorm aan te bieden.

Uiteindelijk stel ik Joep de vraag of hij denkt dat zijn vader het fijn zal vinden als ik binnenkort bij hem op bezoek ga. Door hem te laten meedenken, is het kind niet passief luisterend maar actief denkend, en zodoende is hij zich er meer van bewust dat hij mag meehelpen in het vinden van een oplossing. Ik check het wel even bij zijn ouders, maar Joep heeft hierin zelf een inschatting kunnen maken.

Kinderen zijn vaak beter in staat om praktische oplossingen te bedenken en creatieve ideeën te ontwikkelen dan gedacht. Volwassenen onderschatten kinderen vaak in hun wijsheid en praktische vaardigheden. Hierdoor laten wij een mogelijkheid voor een kind liggen om hierin te groeien en tot ontplooiing te komen. Juist de kinderen waarmee ik heb gewerkt, die voor hulp vaak op zichzelf zijn aangewezen en lastige kwesties zelf moeten oplossen omdat hun ouders daartoe vaak niet in staat zijn, zullen groeien door het in hen geboden vertrouwen te mogen meehelpen aan het duidelijk maken van het probleem en het vinden van een oplossing.

Om nog dieper op het probleem in te gaan, stel ik aan Joep vragen als: 'Vond je het moeilijk dat je moeder er niet was toen het gebeurde met je vader?' 'Wat voelde je of dacht je toen dat er gebeurde?' 'Dacht je echt dat hij dood zou gaan?' Joep en ik kiezen na dit emotionele gesprek voor een geschikte spelvorm waarin hij zijn emoties kwijt kan (zoals hard en zacht op een trommel slaan, op het schoolplein tegen een voetbal schoppen, of hard in klei knijpen).

Creatieve spelvormen in relatie tot complexe gezinnen

Een kind binnen een complexe gezinssituatie heeft het zwaar. De creatieve spelvormen bieden hierbij grote steun gezien de gerichtheid op de beleving van het kind. Zodoende kan ik de beleving van het kind heel dichtbij halen, waardoor ook het kind zijn emoties mag laten zien. Hierdoor verloopt een gesprek tijdens het maken van een beeldtekening of kleiwerk veel gemakkelijker en vindt dit op een dieper niveau plaats dan wanneer ik me alleen zou toeleggen op een hulpverlenersgesprek. Tijdens dit 'actief bezig zijn' van het kind ga ik in op wat mij wordt verteld. Ik stel hierbij gerichte vragen en zorg ook voor een ontspannen sfeer. Doorgaans bepaal ik de spelvorm. In een enkel geval bepaalt het kind dit zelf, bijvoorbeeld als hij aangeeft liever met klei dan met verf te willen werken.